

VYMÍRÁNÍ MOTÝLŮ V ČR

Data připravili Martin Konvička, Lukáš Čížek, Jiří Beneš a Pavla Loucká, snímky motýlů © Josef Dvořák, layout © Pavel Hošek, dvoustrana © Vesmír

Vyhynuli denní motýli

Denní motýli jsou nejpůvodnější a zároveň snadno studovanou, a proto i nejlépe prozkoumanou skupinou hmyzu – poskytují nám neocenitelný model k hodnocení situace u jiných bezobratlých. Díky projektu „Mapování českých motýlů“ známe dost přesně současné rozšíření všech druhů i jejich rozšíření historické, u většiny vyhynulých druhů známe i příčinu jejich vymizení. Obraz je to neradostný – za poslední století jsme ztratili 18 druhů denních motýlů, což je 11 % české fauny. Získaná data o výskytu jednotlivých druhů (celkem 150 000 pozorování k roku 2002, přes 400 000 k dubnu 2009) jsou využitelná nejen k hodnocení jejich ochranných vyhlídek, ale i k analýzám změn areálů či doby letu, které souvisejí s proměnami krajiny nebo změnou klimatu. Jsou též bezprostředně využívána pro tvorbu záchranných programů, přípravě plánů péče o chráněná území nebo v procesu biologických hodnocení investičních záměrů. Do mapování se může zapojit skutečně každý. V současnosti spolupracujeme s více než 400 pracovníky, od entomologů-profesionálů přes amatéry po ryzí laiky, třeba z řad fotografů přírody. Bližší informace najdete na stránkách www.lepidoptera.cz.

Hlavní příčiny mizení motýlů

Jako většina hmyzu i motýli doplatili na proměny české krajiny ve 20. století – postupnou intenzifikaci zemědělství a lesnictví, zástavbu, nebo naopak zarůstání okrajových pozemků. To vše zapříčinilo postupnou ztrátu stanovišť, na která byly jednotlivé druhy existenčně vázány. **Druhy mokřadů** likvidovaly masivní meliorace, ale i zarůstání opuštěných mokřadních luk. **Lesní druhy** doplatily na zánik světlých lesů, v minulosti udržovaných pastvou nebo výmladkovým hospodařením s krátkým obmětím. **Suchá bezlesá stanoviště** – stepi, skály, písčiny – jsou likvidována zarůstáním krajiny po zániku volné pastvy, někdy i zalesňováním. **Kulturní louky a pastviny** se zvolna vzpamatovávají díky určitému útlumu hospodaření i díky dotácním mechanismům typu agroenvironmentálních plateb. Ty ale nutí zemědělce k uniformizaci hospodaření, což decimuje populace motýlů na obrovských plochách. Jiným rizikem je zalesňování zbytků okrajových půd, ničí v krajině poslední útočiště, jež unikla intenzifikaci zemědělství.

Nové přírůstky

Motýlí fauna samozřejmě nevykazuje jen ztráty: na 18 zmizelých druhů nám dva přibýly, oba vlastně až v 90. letech minulého století a v obou případech se tyto spontánní expanze dávají do souvislosti se současným oteplováním (byť to natvrdo dokázáno není). **Žluťásek tolicový** (*Colias erate*) se během dvou desetiletí rozšířil z vnitrozemí Balkánského poloostrova prakticky do celé střední Evropy; u nás byl poprvé hlášen roku 1990. Jde o migranta, který však v našich teplejších krajích i přezimuje a kterého potkáme v některých letech dost hojně na zájmových vojtěškových polích. **Perleťovec ostružinový** (*Brenthis daphne*) je trošku jiný případ, tento druh řídkých lesů, lesostepí a zarůstajících luk se zvolna šíří k severu, k nám poprvé (r. 1995) pronikl do moravských Bílých Karpat, které postupně osídlil celé. Jsou to tedy dva přírůstky na osmnáct ztrát, což je obrovský nepoměr. Kdyby byly počty přírůstků a ztrát zhruba vyrovnané, situace by vlastně nebyla vážná – šlo by o „normální“ výměnu fauny. Právě onen nepoměr ukazuje, že situace normální není a že dochází k soustavnému ochuzování našeho přírodního bohatství.

Okáč lipnicový (*Pyronia tithonus*)
Motýl je dosud hojný na západě Evropy.
Příčina vymizení neznámá, snad klimatický výkyv.

Bělopásek hrachorový (*Neptis sappho*)
Nepřežil zánik pařežinového hospodaření v lesích, byť býval hojný např. na Břeclavsku či v okolí Brna.

Soumračník severní (*Carterocephalus silvicolus*)
Jižní okraj areálu zasahoval na sever Moravy, dorazit jej mohl zánik mokřadních luk, s jistotou to známo není.

Modrásek stepní (*Polyommatus eroides*), Natura 2000
Historický výskyt byl u nás omezen na Pálavu, kde v šedesátých letech 20. století vyhynul, pravděpodobně vinou zarůstání po zániku pastvy.

Babočka vrbová (*Nymphalis xanthomelas*)
Příčina vymizení neznámá, ČR leží na hranici areálu. Po roce 2000 se k nám začala vracet

Bělopásek jednořadý (*Limenitis reducta*)
Tento druh s jižním rozšířením se stal obětí zarůstání lesostepí a pařežinových lesů.

Ohniváček rdesnový (*Lycaena helle*), Natura 2000
Druh slatinných nivních luk s roztroušenými dřevinami, vymíral s postupujícím regulacemi a odvodňováním niv, naposled na Olomoucku počátkem padesátých let minulého století.

Okáč středomořský (*Hyponephele lupina*)
Na písčinách jihovýchodní Moravy vyhynul dříve, než byl (ve sbírkách) objeven pro českou faunu.

Babočka bílá I (*Nymphalis vaualbum*), Natura 2000
Příčina vymizení neznámá, střední Evropou probíhal západní okraj areálu.

Bělopásek jižní (*Pieris manii*)
Pálava byla severní hranicí výskytu.

Okáč hnědý (*Coenonympha hero*), Natura 2000
Zahubil jej zánik řídkých vlhkých lesů pařežinového charakteru, naposled v sedmdesátých letech minulého století na Litovelsku.

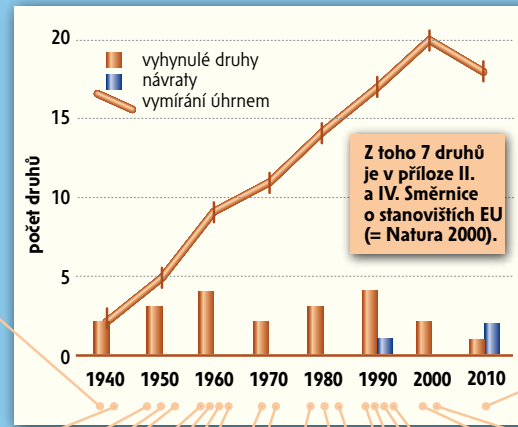
Hnědásek jižní (*Melitaea trivialis*)
Vždy jen na jihovýchodní Moravě, odkud jej vytlačil úbytek suchých bezlesých stanovišť.

Hnědásek diviznový (*Melitaea phoebe*)
Býval rozšířen všude v teplých oblastech, vyhubilo jej zarůstání lokalit.

Ohniváček janovcový (*Lycaena thersamon*)
Druh vyhynul v 80. letech, po roce 2000 opětovně zalétá na jihovýchodní Moravu.

Okáč stínovaný (*Lasiommata petropolitana*)
Dříve v nejvyšších polohách Beskyd, vyhynul vinou zarůstání a zalesňování kamenitých pastvin a luk.

Soumračník měsíčkový (*Carcharodus flocciferus*)
Příčinu jeho vymizení neznáme s jistotou, pravděpodobně zánik stepních pastvin.



Žluťásek barvoměnný (*Colias myrmidone*), Natura 2000
Byť býval široce rozšířen, rok 2000 přežil jen na loukách Bílých Karpat, kde jej vyhubila až necitlivá péče o stanoviště, např. kosení luk. Motýla vlastně zabily ekodotace z Bruselu.

Bělopásek východní (*Leptidea morsei*), Natura 2000
Druh teplých pařežinových lesů, s jejichž proměnami u nás nenávratně vyhynul.

Okáč písečný (*Hipparchia stafilinus*)
Druh otevřených písečných dun, vyhubili jej zánik pastvy a zalesňování písčin.

Žluťásek úzkolomý (*Colias chrysotheme*)
Nepřežil postupný úbytek stepních biotopů.



Druhově nejbohatší oblasti ČR (1981–2001)

LITERATURA

Beneš J., Konvička M., Dvořák J., Fric Z., Havelda Z., Pavlíčko A., Vrabec V., Weidenhoffer Z. (editoři): **Motýli české republiky: Rozšíření a ochrana I, II / Butterflies of the Czech Republic: Distribution and conservation I, II.** SOM, Praha 2002